

Seat No. : _____

DM-106
December-2013
M.A. (Sem.-I)
401 : Sanskrit
(Classical Sanskrit Drama)
(अभिज्ञान शाकुन्तलम्)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 70

- સૂચના :** (1) જમણી બાજુના આંકડા ગુણ દર્શાવે છે.
Instructions : Figures to right side indicate marks.
(2) નવો પ્રશ્ન નવા પાના ઉપર શરૂ કરો.
Start new question on new page.

1. (A) નીચેના શ્લોકોનું ભાષાન્તર કરો.

7

Translate the following verses :

- (1) यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद्विपुलतां
यदद्वा विच्छिन्नं भवति कृतसन्धानमिव तत् ।
प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयो-
र्न मे दूरे किञ्चित्क्षणमपि न पार्श्वे रथजवात् ॥
- (2) गाहन्तां महिषा निपानसलिलं शृङ्गैर्मुहुस्ताडितं
छायाबद्धकदम्बकं मृगकुलं रोमन्थमभ्यस्य ।
विश्रब्धं क्रियतां वराहपतिभिर्मुस्ताक्षतिः पल्वले
विश्रामं लभतामिदं च शिथिलज्याबन्धमस्मद्धनुः ॥

અથવા/OR

- (1) तस्याः पुष्पमयी शरीरलुलिता शय्या शिलायामयं
क्लान्तो मन्मथलेख एष नलिनीपत्रे नखैरर्पितः ।
हस्ताद् भ्रष्टमिदं बिसाभरणमित्यासज्यमानेक्षणो
निर्गन्तुं सहसा न वेतनगृहाच्छक्नोमि शून्यादिव ॥
- (2) शुश्रूषस्व गुरुन्कुरु प्रियसखीवृत्तिं सपत्नीजने
भर्तुर्विप्रकृतापि रोषणतया मा स्म प्रतीपं गमः ।
भूयिष्ठं भव दक्षिणा परिजने भाग्येष्वनुत्सेकिनी
यान्त्येव गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः ॥

- (B) નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ સંક્ષેપમાં લખો : (ગમે તે બે) 4
 Answer the following questions in brief : (any **two**)
- (1) શિવના આઠ સ્વરૂપોના નામ લખો.
 Describe eight physical embodiments (અષ્ટમૂર્તિ) of Lord Shiva.
  - (2) ત્રીજા અંકનું મુખ્ય નાટ્યકાર્ય શું છે ?
 What is the main function of the third act ?
  - (3) વિદૂષક પોતાને અધન્ય કેમ ગણે છે ?
 Why dose વિદૂષક consider himself to be unfortunate ?
- (C) સસન્દર્ભ સમજાવો : (ગમે તે એક) 3
 Explain with reference to the context (any **one**)
- (1) ન તાદૃશા આકૃતિવિશેષા ગુણવિરોધિનો ભવન્તિ ।
  - (2) અથવા અવિશ્રમોઽયં લોકતન્ત્રાધિકારઃ ।
2. (A) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલની બંગાળી વાચના વિષે નોંધ લખો. 7
 Write a short note on the Bengali Recension of Abhijnana Shakuntalam.
- અથવા/OR**
- (A) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલની દાક્ષિણાત્ય વાચના વિષે નોંધ લખો.
 Write a short note on the Dakshinatya Recension of Abhijnana Shakuntalam.
- (B) નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ સંક્ષેપમાં લખો : (ગમે તે બે) 4
 Answer the following questions in brief : (any **two**)
- (1) કાશ્મીરી વાચનાની એક વિશેષતા લખો.
 Write any one peculiar characteristic of the Kashmiri Recension.
  - (2) દેવનાગરી વાચનાનું સ્વરૂપ કેવું છે ?
 What is the nature of Devnagri Recension ?
  - (3) પાઠાન્તર એટલે શું ? અભિજ્ઞાન શાકુન્તલ નાટકમાં આવતાં ગમે તે બે પાઠાન્તર સમજાવો.
 What is a variant reading ? Explain any two variant readings in Abhijnana Shakuntalam.
- (C) નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ એક-બે વાક્યમાં આપો : 3
 Answer the following questions in one or two sentences. (any **three**)
- (1) શંકર અને નરહરિએ કઈ વાચના પર ટીકા લખી છે ?
 On which recension Shanker and Narahari has written a commentary ?
  - (2) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલની લઘુ પાઠ પરંપરાઓમાં કઈ-કઈ વાચનાઓ છે ?
 Which are the Recensions of short text traditions of Abhijnana Shakuntalam ?
  - (3) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલની કેટલી ટીકાઓ હાલ ઉપલબ્ધ છે ?
 How many commentaries of Abhijnana Shakuntalam are available presently ?
  - (4) પ્રયોગ અને પ્રકરણ એ બે પાઠાન્તરોમાંથી કોનું મહત્ત્વ છે ?
 Which is more important of the two variant readings namely પ્રયોગ and પ્રકરણ ?

3. (A) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલની સમીક્ષિત આવૃત્તિની સમસ્યા ચર્ચો. 7
Discuss the problems of critical edition of Abhijnana Shakuntalam.

અથવા/OR

- (A) “કાલિદાસના નાટકોમાં ‘અભિજ્ઞાન શાકુન્તલ’ સર્વોત્તમ કૃતિ છે.” આ વિધાનની યથાર્થતા ચર્ચો.
Discuss the validity of the statement “Abhijnana Shakuntalam is the best creation of Kalidas”.

- (B) નીચેના પ્રશ્નોનાં જવાબ સંક્ષેપમાં લખો : (ગમે તે બે) 4
Answer the following questions in brief (any two)

- (1) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમાં કયા-કયા રસનું નિરૂપણ છે ?
Which of the Rasas are depicted in Abhijnana Shakuntalam ?
- (2) શકુન્તલાની સ્મૃતિ શા માટે જતી રહે છે અને કયા પ્રસંગથી સ્મૃતિ પાછી આવે છે ?
Why Shakuntala lost her memory and through which incident memory was recollected ?
- (3) અતિસ્નેહ: ખલુ પાપશઙ્કી આ ઉક્તિનો ગર્ભિતાર્થ સમજાવો.
Explain the import of the saying અતિસ્નેહ: ખલુ પાપશઙ્કી ।

- (C) નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ એક-બે વાક્યમાં આપો : (ગમે તે ત્રણ) 3
Answer the following questions in one or two sentences : (any three)

- (1) કરભકનો પ્રવેશ કયા અંકમાં થાય છે ?
In which act Karbhak enters ?
- (2) ધનમિત્રના પ્રસંગથી કયા સમાજનું દર્શન થાય છે ?
Which type of society is reflected through the incident of ધનમિત્ર ?
- (3) માતલિનો પ્રસંગ કયા અંકમાં આવે છે ?
In which act the incident of Matali comes ?
- (4) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમાં અતિપ્રાકૃત તત્ત્વો કયા છે ?
Which are the Supramental elements in Abhijnana Shakuntalam ?

4. (A) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલના આધાર સ્થાન જણાવી કાલિદાસે તેમાં કરેલા ફેરફારોની ચર્ચા કરો. 7
Write the original sources of અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્ and discuss the changes made in by Kalidas.

અથવા/OR

- (A) શકુન્તલોપાખ્યાનમાં આવતાં દુષ્યન્તના પાત્રને આલેખો.
Write a sketch of Dushyant in શકુન્તલોપાખ્યાન ।

- (B) વિક્રમોર્વશીય અને શાકુન્તલમાં વર્ણવાયેલા વિરહની તુલના કરો. 7
Compare the feeling of separation depicted in વિક્રમોર્વશીયમ્ and શાકુન્તલમ્.

અથવા/OR

- (B) માલવિકાગ્નિમિત્ર અને શાકુન્તલની નાયિકાઓની સખીઓની તુલના કરો.
Compare the female friends of the heroines of માલવિકાગ્નિમિત્રમ્ and શાકુન્તલમ્ ।

5. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ એક-બે વાક્યોમાં લખો :

14

Answer the following questions in **one** or **two** sentences :

(1) કણ્વ મુનિનો આશ્રમ કઈ નદીના તીરે હતો ?

On the bank of which river was the ashram of Kanva muni ?

(2) કાલિદાસના ત્રણેય નાટકોમાં આવતી નાયિકાઓના નામ લખો.

Write the names of the heroines of all the three dramas of Kalidas.

(3) ‘અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્’ શીર્ષક સ્પષ્ટ કરો.

Explain the title of અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્ ।

(4) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્માં શકુન્તલા માટે વપરાયેલા પ્રતીકો કયા-કયા છે ?

Which are the symbols used for Shakuntala in અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્ ।

(5) કાલિદાસના કયા નાટકમાં પ્રિયાનુપ્રસાદનવ્રત પ્રસંગ આવેલો છે ?

In which drama of Kalidas પ્રિયાનુપ્રસાદન વ્રત episode comes ?

(6) શારદ્વત અને શાર્દૂરવના સ્વભાવનું સામ્ય-વૈષમ્ય દર્શાવો.

Point out the similarities and dissimilarities between the nature of શારદ્વત and શાર્દૂરવ ।

(7) અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્નું ભરતવાક્ય સમજાવો.

Explain the ભરતવાક્યમ્ of અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્ ।